

# Türk-Alman İlişkilerinde Yeni Dönem: İmkanlar ve Sınırlar

ZELİHA ELİAÇIK

- Türk-Alman ilişkilerinde normalleşme neyi ifade ediyor?
- Türk-Alman ilişkilerinin geleceğinin imkan ve sınırları nelerdir?
- Türkiye'nin yeni dönemde Almanya ile ilişkilerinden beklentileri nelerdir?

## GİRİŞ

Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile olan ve nispeten yeni sayılabilecek ilişkilerin aksine Osmanlı İmparatorluğu döneminden itibaren Türkiye'nin Batı ile teması Avrupa üzerinden kurulmuş ve bu şekilde devam etmiştir.<sup>1</sup> 19. yüzyılın sonlarından itibaren Türkiye ve Almanya arasında başlayan askeri ittifak ve iş birliğine 20. yüzyılda Türk işçilerinin "Türk İşgücü Anlaşması" çerçevesinde bu ülkeye yerleşmeleriyle beşeri boyut da eklenmiştir. İki ülke arasındaki ilişkilerin yoğunluğunda kimi zaman azalma kimi zaman da artış görülmüşse de ilişkiler her daim kesintisiz süregelmiştir. Son dönemde her iki ülkenin de ABD yaptırımları ve "ticaret savaşları"ndan etkilenmesi ve Almanya'nın transatlantik ilişkilerinde yaşanan çatlak iki ülkeyi birbirine daha çok yakınlıştırmıştır. Bu perspektif Türk-Alman ilişkilerinde yaşanan normalleşmenin ne anlama geldiği, iki ülke arasındaki iş birliğinin imkan ve sınırları ve sözü

1. Kemal İnat, "ABD ve Avrupa Arasındaki Rekabetin Türkiye için Anlamı", *Türkiye*, 29 Ağustos 2018.

edilen yeni dönemden Türkiye'nin neler beklediğini ele almaktadır.

## TÜRK-ALMAN İLİŞKİLERİNDE YENİ DÖNEM

Almanya'daki Türk varlığı, iki ülke arasındaki ekonomik iş birliği, mülteci meselesi ve Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB) üyelik hedefi düşünüldüğünde iki ülke ilişkilerinde son dönemde yaşanan bütün gerilimlere rağmen bir kopmanın söz konusu olmadığı görülecektir. Türk-Alman ilişkilerinde esas tartışılması gereken husus ilişkilerde bir kopuş olup olmayacağı değil iki ülke arasında hep varolagelen stratejik, ekonomik ve beşeri iş birliklerinin yeni dönemde nasıl yönetileceği ve nasıl bir seyir izleyeceği.

Türk-Alman ilişkileri son dönemde bazı kriz ve sorunlarla karşılaşmıştır. Teröre karşı yürüttüğü mücadelede Türkiye'nin desteklenmemesi, AB üyelik müzakerelerinin donma aşamasına gelmesi, ırkçılık ve Türkiye karşıtı lobi gibi yapısal sorunların yanı sıra Ermeni yasa tasarısının Meclisten geçirilmesi, referandum sürecinde Türk devlet adamlarına getirilen yasaklar, aralarında

## ZELİHA ELİAÇIK

İlk orta ve lise eğitimini Türkiye'de tamamladıktan sonra Almanya'da Yabancı Öğrenciler için Üniversiteye hazırlık okulu "Studienkolleg"ten dönem birincisi olarak mezun oldu. Almanya'nın Ruhr Bochum Üniversitesi'nde Oryantalistik ve Siyaset Bilimi bölümlerinden (çift ana dal) mezun olan Zeliha Eliaçık, "İsrail Devletinin Kuruluşundan Günümüze Yemen Yahudilerinin Sosyal ve Hukuki Statüleri" isimli saha çalışmasıyla aynı üniversitede yüksek lisansını tamamladı. Alman Akademik Değişim Servisi-DAAD burs ve teşvikleriyle Suriye, Yemen ve Ürdün'de beş yıl süreyle alan çalışmaları ve akademik görevlerde bulundu. Son olarak Alman-Ürdün Üniversitesi'nde öğretim görevlisi ve kültür işleri sorumlusu olarak çalıştı. SETA İstanbul Avrupa Araştırmaları Direktörlüğü'nde göreve başlayan Eliaçık ağırlıklı olarak Şarkiyat (Oryantalistik), Müslüman ve Avrupa toplumlarında azınlıklar, Almanya'nın dış politikası ve İslam siyaseti, Almanya'da radikalleşme gibi konularda çalışmalar yapmaktadır.

PKK sempatzanı olan Alman Meclisi heyetinin İncirlik Üssü'nde konuşlu Alman birliğini ziyaret etmek konusundaki ısrarı, terör sempatzanı ya da terör örgütü üyesi bazı Alman vatandaşlarına yönelik soruşturma ve tutuklamalar, Türkiye Cumhurbaşkanına yönelik ana akım Alman medyasında yürütülen kara propaganda ve ırkçı hakaretler, FETÖ'ye mensup darbeci askerlere sığınma hakkı verilmesi ve benzeri bazı konjonktürel sorunlarla ikili ilişkilerde üst üste krizler yaşanmıştır. Tüm bu sorunlara rağmen iki ülke ilişkileri açısından sancılı bir yıl olan 2016'da bile ilişkilerin kesintisiz sürdürüldüğü görülmektedir.

24 Haziran seçimlerinden sonra Alman Cumhurbaşkanı Frank-Walter Steinmeier'nın Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı arayarak seçim zaferini kutlaması ve resmi ziyaret için davet etmesi iki ülke ilişkilerinin yeniden normalleşmesi açısından verilen en açık sinyaldi. Bu açık sinyalden çok önce aslında gerginliğin sürdürülebilir olmadığını anlayan Alman tarafı bazı adımlar atmış ve Türkiye'deki Alman yatırımcılara verilen Hermes yatırım kredisine getirilen kısıtlamaları kaldırmıştı. Bunun yanı sıra Almanya'daki PKK organizasyonlarına karşı son dönemde daha sert önlemler alınmış ve PKK'ya müzahir NAV-DEM isimli kuruluşun bazı şubelerine baskınlar yapılmıştı. Son olarak Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın gezisini sabote etmek amacıyla Berlin'de bir protesto eylemi düzenlemek isteyen Kurdische Gemeinde'nin (Kürt Toplumu) mitingi güvenlik gerekçesiyle iptal edilmişti. Merkel ikili ilişkilerde sorun yaşanan dönemde bile Ankara'nın mülteci meselesinde aldığı sorumluluğa övgülerde bulunarak AB'yi Türkiye'ye verdiği sözleri tutmaya çağırdı.

Bu gelişmelerin yanı sıra Türk tarafında da ikili ilişkileri rahatlatan bazı gelişmeler yaşandı. Örneğin 16 Nisan referandumunda Türk devlet adamlarına uygulanan ayrımcılıkların yasal bir zemine oturtularak yasaklanmasından sonra Cumhurbaşkanı Erdoğan ikili ilişkileri germemek için 24 Haziran seçim kampanyası sırasında Almanya'ya gitmeyerek gurbetçilerle Bosna Hersek'te buluşmayı tercih etti. Türkiye yaşanan gerginliğe rağmen Almanya'ya sürekli sağduyu çağrısında bulunarak AB üyelik hedefini yineledi ve ortak

iş birliği alanlarına vurgu yaptı. Bu çerçevede son olarak AB Reform Eylem Grubu yeniden toplandı ve Ankara üç yıl sonra reformları yeniden gündemine aldı. Zaman zaman Gerhard Schröder gibi isimlerle ikili görüşmelerde bulunularak iki ülke arasındaki diyalog kanallarının açık tutulmasına önem verildi. Türkiye Almanya ile yaşanan krizleri genel olarak tırmandırmamaya özen gösterdi ve diplomatik düzlemde tepki vermeyi tercih etti. Bu arada yargı süreci tamamlanan bazı Alman vatandaşlarının serbest kalması da ilişkilerdeki yumuşamaya olumlu etkide bulundu. Ekonomi ve mülteci konusu iki ülke ilişkilerinde sürekli pozitif gündem maddesi olan iki başlık olarak ön plana çıktı.

Türk-Alman ilişkilerinin son dönemde geçirdiği değişim ve dönüşümü uluslararası sistemde –küresel, bölgesel ve yerel düzlemde– gerçekleşen değişimleri göz ardı ederek anlamak mümkün değildir. Uluslararası kurum ve geleneksel ittifak bloklarının sorgulandığı bu yeni dönemde ortak bir düşman ve güvenlik tanımından çok aktörlerin kendi güvenlik önceliklerini belirledikleri bir döneme geçildiği görülmektedir. Bunun yanı sıra ABD'nin tek başına diğer ülkelere uyguladığı yaptırımlar, dünyada yaşanan insanlık krizleri ve BM'nin bugünkü yapısıyla bu sorunları engellemede yetersiz kalması uluslararası sistemde reform ihtiyacını gündeme getirmiştir.

Ortadoğu'da merkezi otoritelerin zayıflaması, devlet dışı aktörlerin ve terör örgütlerinin ellerinin güçlenmesi Türkiye'nin sınırında oluşan terör tehdidine karşı sahada aktif olarak askeri önlemler almasını zorunlu kılmıştır. Fırat Kalkanı Harekatı ve Afrin operasyonu çerçevesinde kazanılan askeri başarılar Ankara'nın elini güçlendirirken siyasi açıdan da daha çok inisiyatif alınmasının yolunu açmıştır. Nitekim son olarak Rusya ile varılan anlaşma neticesinde İdlib'de bir insanlık faciasının yaşanmasının önüne geçilerek askeri kazanımlara diplomatik başarı da eklenmiştir.

Berlin'in Ankara'nın İdlib'de takındığı tutuma destek vermesi iki ülke arasında ittifak alanlarına bir yenisini daha eklemiştir. ABD'nin İran yaptırımları da hem ekonomisi büyük oranda ihracata dayanan Almanya'ya hem de İran'la ekonomik ve ticari ilişkileri

bulunan Türkiye'yi rahatsız etmektedir. Mülteci meselesinde olduğu gibi "ticaret savaşları", ABD'nin izolasyon siyaseti ve İran'a yönelik yaptırımlarından etkilenen iki ülke olarak bu alanlarda birlikte hareket etme ve ortak pozisyon alma noktasında birbirlerine ihtiyaç duydukları ortadadır. Bu bir süredir gergin olan ilişkileri onarmak ve revize etmek için iyi bir imkan şeklinde görülebilir. Makro ve bölgesel düzeyde gerçekleşen bu değişimlerin yanı sıra Türkiye de başkanlık sisteme geçerek çok daha etkin bir dış politika yürütme imkanı bulabilmiştir.

Bu durumun sadece Türkiye için geçerli olmadığı ve birçok devletin sorunlarını çözmek için pragmatik bir biçimde kısa ve orta vadede yeni ortaklıklara yöneldiği görülmektedir. Bu çerçevede Almanya'nın da ABD ile yaşadığı gerilim ve Merkel'in ABD Başkanı Trump'la görüşmesinden sonraki "Artık başımızın çaresine bakmalıyız" çıkışı Washington'la yaşanan krizi ve transatlantik ilişkilerde yeni bir döneme girildiğini açıkça gözler önüne sermiştir. Transatlantik ilişkiler ve NATO'da yaşanan çatlak Almanya'yı bir yandan rahatsız etmekte diğer yandan da eski müttefiklerle yetinemeyeceği ve yeni iş birliklerine ihtiyacı olduğunu göstermektedir.<sup>2</sup>

2010'dan beri Alman kamuoyunda Türkiye'nin -dış politikada yaptığı açıklamaların yanlış yorumlanması sonucu- "eksen kayması" yaşadığı ve Batı ile bağlarını koparmaya başladığı yönündeki algının hala geçerliliğini koruduğu görülmektedir. NATO üyesi Türkiye'nin Suriye'de ABD ve Batılı müttefikleri tarafından PKK ve PYD ile mücadelede yalnız bırakılması ve Ankara'nın güvenlik sorununu Moskova ile ittifaka giderek çözmek durumunda kalması da Berlin'de Türkiye'nin Batı bloğundan koptuğu yönündeki endişeleri artırmıştır. Avrupa üzerinde baskısını artıran Rusya'nın Türkiye ile yaklaşması Avrupa'da Ankara'nın stratejik ortaklıkta radikal bir değişim yaşadığı endişesi yaratmıştır. Bu süreçte çıkar odaklı Ankara-Moskova yaklaşmasını bir eksen kayması olarak yorumlayan Berlin'in ilişkileri normalleştirmekle

kalmayıp Ankara'yı Batı'ya ve kendine yakın bir pozisyona çekmeye çalışması beklense de uzun süredir çok ortaklı bir denge siyaseti yürüten Türkiye'nin tek yönlü ve kendisini Batı'ya bağımlı kılacak bir dış siyaseti istemeyeceği açıktır.

Almanya Dışişleri Bakanı Heiko Maas'ın<sup>3</sup> ifade ettiği gibi Beyaz Sarayla kısıtlı olmayan ABD-Almanya krizi sonucu Berlin de tıpkı Ankara gibi bu dönemde yeni siyasi ittifaklara ve desteğe ihtiyaç duymaktadır. Güçlü bir ekonomik istikrara sahip olmasına rağmen içeride çatırdayan koalisyon ve yükselen aşırı sağ, dışarıda ise ABD tarafından yalnız bırakılma ile NATO ve AB içindeki çatlaklar gibi siyasi krizler söz konusu ekonomik istikrarı tehlikeye atmaktadır. Bu noktada yakın gelecekte siyasi atılımlar yapması gerekecek olan Almanya'nın tarihi ortağı Türkiye'ye her zamankinden daha çok ihtiyaç duyduğu açıktır.

Bu arka planda Türk-Alman ilişkilerinde bir yakınlaşma ve normalleşmeden bahsedildiğinde bunu eski statükoya dönmek olarak değil ikili ilişkileri rasyonel ve çıkar odaklı, eşitlik ilkesi ve karşılıklı saygıya dayalı yeni bir zeminde yeniden kurulması şeklinde anlamak gerekmektedir. Bu yeni ilişkinin hangi zeminde inşa edileceği ve önceliklerinin neler olacağını iyi incelenmesi gerekmektedir.

## İKİLİ İLİŞKİLERDE İMKAN VE SINIRLAR

Türk-Alman ilişkilerinin muhtemel çıkar ve iş birliği alanlarının iyi yönetilmedikleri takdirde ivedilikle kriz alanlarına dönüşebildikleri söylenebilir. Bu nedenle enerji, güvenlik ve Türk diasporası gibi ikili ilişkilerin yoğunlaştığı ortak alanların iş birliği alanı mı yoksa risk unsuru mu olduğunu iki ülkenin ortaya koyacağı niyet ve uzlaşma iradesi belirleyecektir.

Uzun bir tarihi geçmişi bulunan Türk-Alman ilişkileri Osmanlı döneminde devletin zayıf ve parçalanmaya yüz tuttuğu bir dönemde başladığı için asimetrik bir ilişki biçiminde gelişmiştir. Ancak Türkiye'nin özellikle 2010'dan sonra çerçevesini ve önceliklerini kendisinin belirlediği bir dış siyaset izlemeye

2. "Wir Europaer Müssen unser Schicksal in Unsere Eigene Hand Nehmen", *Handelsblatt*, 28 Mayıs 2017.

3. Heiko Maas, Twitter, 24 Eylül 2018, twitter.com/HeikoMaas, (Erişim tarihi: 25 Eylül 2018).

başlamasıyla birlikte ortaklık yelpazesi de genişledi. İlişkilerdeki yapısal sorunların başında gelen asimetrik ilişki biçiminde değişim yaşanması ve Almanya'nın bu yeni dış siyasete verdiği tepki ikili ilişkilerin farklı alanlarına da yansdı.

Temel yapısal bir sorun olan ve Türkiye'yi siyasetin nesnesi haline getiren asimetrik ilişki biçimi ikili ilişkileri her alanda sınırlayan en önemli faktördür. Ancak ABD ile Avrupa arasında yaşanan gerginlik Almanya'nın bu asimetrik ilişki modelinin bir yansıması olarak yıllardır sürdürdüğü Türkiye'nin iç ilişkilerine müdahale etme ve ülkeyi siyasi ve ekonomik açıdan baskı altına alma politikasına başvurması sonucunu doğurmuştur. Bunun da ilişkilerde en azından orta vadede bir rahatlama sağlayacağı düşünülebilir. Gelecekte de Alman tarafının Türkiye'nin gittikçe bağımsızlaşan, çıkar odaklı ve çok ortaklı dış siyasetine ne ölçüde uyum sağlayıp sağlayamayacağını ilişkilerin gidişatını belirleyeceği söylenebilir.

Merkel ABD karşısında güçlü bir Avrupa vurgusunda bulunsa da son dönemdeki bazı gelişmeler AB'nin özellikle mülteci meselesi ve ekonomik konularda bir bütün olarak ve bir blok halinde hareket edemediğini göstermektedir. Polonya ve ABD arasında geçen haftalarda gerçekleşen enerji görüşmeleri de AB üyesi ülkelerin Almanya'nın ABD karşısında kurguladığı güçlü "Avrupa" vurgusuna rağmen güvenlik, enerji ve mülteci konularında kendi milli çıkarları doğrultusunda Birlik'ten bağımsız olarak hareket ettiklerinin son bir örneğidir. Batı bloğu ABD ve AB arasındaki çatlakla bölünürken AB bloğu da yeni konjonktürde her ülkenin Birlik içerisinde değil ikili ilişki ve anlaşmalar üzerinden milli çıkarlarını korumaya çalıştığı dağınık ve parçalı bir resim vermektedir. Bu nedenle sadece tek bir blok odaklı tanım ve iş birliği beklentilerinin aşılması çıkar temelli alan ve proje iş birliklerinin çoğaltılması ve bunlar üzerinden sağlam ikili ilişkiler kurulması gerekmektedir.

Türkiye ve Almanya hem NATO ortaklığı hem de AB üyelik müzakereleri çerçevesinde stratejik ortaklıklarına devam etmektedir. Ancak Türkiye kırmızı çizgisi olan sınır güvenliğinin korunması ve terörle mücadele

le noktalarında kendisine destek veren her devletle iş birliğine hazır görünmektedir. Ankara yalnızca kendi güvenliği noktasında değil son olarak İdlib'de yeni bir mülteci krizi ve olası bir insanlık dramını engelleyerek Avrupalı partnerlerinin güvenliğine de katkı sağlamıştır. Ankara yeni çok ortaklı dış siyasetiyle ABD, Avrupa ve Rusya gibi büyük güçlerin birbirleriyle olan ilişkilerinde bir denge unsuru olarak rol oynayabilmektedir.

Değişen uluslararası konjonktür Almanya'nın ekonomik gücü ile siyasi ve askeri nüfuzu ve gücü arasındaki dengesizliği gidermek için bir imkan alanı yaratmakla birlikte bazı riskleri de beraberinde getirmektedir. Bu durumda Berlin'in uluslararası arenada gerçekleşen hızlı değişimlere Ankara kadar hızlı cevap veremeyeceği düşünülebilir. Almanya yeni siyasi ve belki de askeri bir kurgu oluşturma konusunda Türkiye gibi aktörlerin desteğine ihtiyaç duyabilir. Bu çerçevede Trump'ın izolasyon siyaseti ve artan güvenlik tehditlerine bir cevap olarak Şubat 2018'de gerçekleşen Münih Güvenlik Konferansı'nda Macron ve Merkel'in Avrupa'nın bağımsız bir askeri güç oluşturmaya yönünde irade göstererek tepki verdikleri unutulmamalıdır.

Ekonomik iş birliği hala ikili ilişkilerin en güçlü yürütüldüğü alanlardan biridir. Nitekim Türkiye'de 7 bini aşkın Alman şirketi ve Almanya'da 50 milyar dolarlık ciroya sahip 80 bini aşkın Türk işletmesi mevcuttur. Kasım 2017 itibarıyla ticaret hacmimiz 32 milyar 933 milyon dolar olmuştur.<sup>4</sup> Kriz döneminde bile Alman şirketleri bazı Türkiye karşıtı antipropaganda çağrılarına cevap vermemiş ve pragmatist bir çerçevede Türkiye ile olan çıkar odaklı ilişkilerine devam etmişlerdir.<sup>5</sup> Türk tarafı da –eski Başbakan Yıldırım'ın büyük Alman şirket temsilcileriyle bulunduğu toplantıda olduğu gibi– siyasi kanalların tıkandığı durumlarda bile ekonomik iş birliği bulunan şirketlerle diyalog yolları arayarak güven tesis etmeye büyük önem vermiştir.

Yeni dönemde de ekonomik iş birliğinin artarak sürmesi beklenmektedir. Hazine ve Maliye Ba-

4. Enes Bayraklı, Kazım Keskin ve Zeliha Eliaçık, "Asimetriden Eşit Ortaklığa Türk-Alman İlişkileri", *SETA Analiz*, Sayı: 218, (Eylül 2017), s. 27-29.

5. "Axel Springer Sagt Anzeigekaktion Mit Deutschen Konzernen AB", *Die Welt*, 20 Eylül 2017.

kanı Albayrak'ın ziyaretinde Alman Ekonomi ve Enerji Bakanı Peter Altmaier'in Türkiye'nin ekonomisinin sağlam ve istikrarlı olduğu yönündeki vurgusu uluslararası piyasalara güven vermesi açısından önemlidir.<sup>6</sup> Ancak siyasi anlaşmazlık dönemlerinde ekonomik iş birliğinin bir tehdit aracı şeklinde kullanılmaması son derece önemlidir. Nitekim Almanya Hermes kredilerine getirilen kısıtlamayı kısa süre sonra kaldırmış ve Alman şirketlerinin Türkiye'deki yatırımlarına destek vermiştir.

Almanya ve Avrupa'nın giderek artan enerji ihtiyacının temini için Türkiye enerji rezervlerinin bulunduğu ülkelere yakın konumu nedeniyle bu rezervlerin Avrupa pazarına açılımı için büyük önem taşımaktadır. Özellikle Türkiye'nin Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Petrol Boru Hattı ve TANAP doğal gaz boru hattının yanı sıra Doğu Akdeniz doğal gaz rezervlerinin dünya pazarlarına transferinde oynayacağı rol AB'nin Rusya'ya olan bağımlılığını dengeleyebilecek niteliktedir. Bunun yanı sıra enerji projeleri ve yatırımlarında Türk firmalarıyla çalışan Alman şirketlerinin pazara daha çabuk giriş ve uyum sağladığı görülmektedir.<sup>7</sup>

Türkiye mülteci anlaşması çerçevesinde Avrupa ile mülteci sorununun çözümü için iş birliği içindedir. Şüphesiz bu noktada Şansölye Merkel'in AB'nin başat gücü olarak Türkiye'de yaşayan 4 milyonu aşkın mültecinin hayat şartlarının iyileştirilmesi için verdiği destek önemlidir. Nitekim Merkel Ankara'ya mülteci siyaseti için teşekkür ettiği konuşmasında mülteci anlaşması sonrası Avrupa'ya mülteci girişinde yüzde 97 azalma kaydedildiğini vurgulamış ve AB'ye Türkiye'ye verilen sözlerin tutulması noktasında çağrıda bulunmuştur.<sup>8</sup> Geri Kabul Anlaşması çerçevesinde Türkiye'ye vize serbestisi konusunda kolaylık sağlanacağına dair verilen sözlerin tutulması ve Gümrük Birliği'nin genişletilmesi de Türkiye'nin AB ve Almanya ile ilişkilerini güçlendirecek diğer noktaları oluşturmaktadır.

6. "Almanya Ekonomi ve Enerji Bakanı Altmaier: Türkiye Ekonomik Açıldan Sağlıklı Bir Ülkedir", *Akşam*, 21 Eylül 2018.

7. Yunus Furuncu ve Büşra Zeynep Özdemir, "AB Enerji Güvenliği Perspektifinden Türkiye-Almanya Enerji İlişkileri", *SETA Analiz*, Sayı: 257, (Eylül 2018), s. 22-25.

8. "Türkiye'ye Sözüümü Tütalım", *Hürriyet*, 28 Haziran 2018.

Türk-Alman ilişkilerinin sürekliliğinin teminatlarından biri de Almanya'daki Türk varlığıdır. Berlin Avrupalı Türklere yönelik kurumsal ayrımcılığa karşı önlemler aldığı ve Türk göçmenlerle eşit göz hizasında ve anayasal haklar çerçevesinde bir ilişki geliştirdiği sürece Avrupa'da yaşayan Türkler ikili ilişkilerde bir gerginlik değil aksine güçlendirici bir unsur olacaktır. Aşırı sağ gerek Almanya gerekse tüm Avrupa'da yükseliştir. İçeride kapanmacı bir siyaset izleyen aşırı sağ argümanların ana akım Alman medya ve siyaset diskurunu ele geçirmesi halinde Türkiye karşıtı lobiyle birlikte Türkiye düşmanlığı yapan bu çevrelerin iki ülke ilişkilerine vereceği zarar büyük olacaktır. Bu nedenle aşırı sağ ve ırkçılıkla mücadele sadece Almanya'nın iç barışı değil Türk-Alman ilişkileri açısından da büyük önem taşımaktadır. Bu noktada Alman kamuoyunun NSU davalarında gösterdiği hassasiyet ve son olarak ırkçılık karşıtı protestolarla ayrımcılığa karşı verdiği tepkiler takdire şayandır. Alman devlet aklının bu toplumsal hassasiyet doğrultusunda kurumsal ırkçılık ve İslamofobiyle mücadele etmesi iki ülke ilişkilerini başka bir düzleme taşıyacaktır.

Bu noktada Türk STK'ların majinalleştirilerek ötekileştirilmemesi büyük önem taşımaktadır. Yasaklı terör örgütü PKK'ya müzahir STK'lar Alman devletinin demokratik zeminini istismar ederek rahatça eylemlerini sürdürebiliyorken DİTİB ve benzeri Türk kurumlarının ötekileştirilmesi Türklerin bu ülkeye olan aidiyet hissini zedelemekte ve bu durum da iki ülke ilişkilerine zarar vermektedir. Bu noktada Türk göçmenlerin radikalleşmesinin de önüne geçen bu kurumlarla ilişkilerin revize edilmesi için müzakere yolları aranmalı ancak bu yasağın bir zihniyetle ele alınmamalıdır.

Türk-Alman ilişkilerinin hem yapısal çatışma hem de iş birliği alanlarından birisini de terörle mücadele oluşturmaktadır. Türkiye DEAŞ, PKK, FETÖ ve benzeri tüm terör örgütlerine karşı verdiği mücadelede Almanya'dan yeterince destek görememektedir. Yıllardır PKK ile mücadele eden Türkiye devlete sızmış ve demokratik yollarla seçilmiş hükümeti devirerek iktidarı zorla ele geçirmeye çalışan FETÖ mensubu teröristlere karşı zorlu bir mücadele vermektedir. Al-



manya hukuk devleti olmanın gereğini yerine getirerek istihbarat raporları ve mahkeme kayıtlarında terör örgütü PKK ile bağları açıkça ortaya konmuş STK görünümlü sofistike organizasyonların faaliyetlerini durdurmalıdır. Nitekim bu gruplar Türkiye-Almanya iş birliğinin sağlanmaya çalışıldığı dönemlerde sahneye çıkmakta ve kamuoyunu yanlış bilgilendirmek suretiyle gerçek dışı bir Türkiye algısı yaratmaktadır.

Türkiye kökenli ancak Türkiye karşıtı küçük lobi gruplarının zaman zaman farklı araçlar kullanarak Berlin'in Ankara siyasetini yönlendirmeye çalıştıkları görülmektedir. Bu çevrelerin belli etnik ve dini grupları temsil ettikleri iddiasıyla Alman devletiyle Türkiye üzerine pazarlık yapmaya çalışmaları kabul edilemez. Türk kamuoyu militan ve dar bir tabana sahip bu grupların geniş tabanlı Türk diasporasını gölgede bırakarak Alman kamuoyunda yankı bulmasını anlayamamaktadır. Almanya'da bulunan ve genel olarak muhafazakar bir yapıya sahip Türk diasporasının gerçek temsilcilerinin Alman medyası ve siyasetinde yer alamaması bu gruplarda haksızlığa uğramışlık ve toplumdaki dışlanmışlık duygusu oluşturmaktadır. Bu durum da onların Almanya'ya uyumlarını güçleştirmektedir.

Uluslararası kuruluşların sorgulanır hale geldiği günümüz siyasi konjonktüründe BM Güvenlik Konseyi'nin de yeni bir yapılanmaya ihtiyacı olduğu açıktır. 2005'te Güvenlik Konseyi'nde reform yapılması noktasında varılan mutabakata rağmen bu konuda somut adımlar hala atılmış değildir. Şansölye Merkel'in 2015'teki G4 zirvesinde Japonya, Hindistan ve Brezilya temsilcileri ile verdiği açık mesajda Güvenlik Konseyi'nin adaletsiz yapısına vurgu yapılmış ve diğer üye ülkelerin de entegre edilerek Konsey'in genişletilmesi gerekliliğinin altı çizilmiştir. Sonraki dönemde yaptığı açıklamalarda Konsey'in daha çok Avrupalı üyeye sahip olmasına yönelik isteğini dile getiren Merkel'in yapısal değişiklik talepleri ile Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın BM'nin eşitlikçi ve siyasi temsil anlamında yetersizliğine yaptığı vurgu örtüşmektedir. Her iki ülkenin de uluslararası sistemde köklü ve büyük bir değişiklik yapma noktasında birlikte hareket etmesi hem

Ankara hem de Berlin'in diğer aktörlere karşı siyasi hareket ve manevra alanını genişletecektir.

Türkiye ve Almanya arasındaki yakınlaşma ve iş birliğinin genişletilmesi ihtimali Ankara açısından Avrupa'ya "bağımlılık" riski taşısa da içinde bulunulan uluslararası konjonktürde ortakları arasında bir denge siyaseti izleyen Türkiye'nin ne Almanya ne de diğer uluslararası aktörlerle bağımsızlığını sorgulatacak biçimde bir ilişkiye girmesi mümkün görünmemektedir.

## TÜRKİYE'NİN YENİ DÖNEMDEN BEKLENTİLERİ

Türkiye Almanya ile başlatılan yeni dönemde öncelikle ikili ilişkilerde yapısal değişiklikler talep etmektedir. Almanya'nın güvenlik tehditlerinin ön plana çıktığı uluslararası düzlemde normatif dış siyasetini sürdürmesi mümkün görünmemektedir. Rasyonel temellere dayalı "kazan-kazan" ilişkisi çerçevesinde her iki ülkenin de çıkarlarının gözetildiği bir ilişki modeli öncelenmelidir. Türkiye'nin eşit göz hizasında bir siyasi ilişki talebinin temelinde iç işlerine müdahale edilmediği, ikili ilişkilerde uluslararası sorun ve ortak tehditlere karşı ve çıkar alanlarına yönelik bir ortaklık modeli bulunmaktadır. Almanya bazı bölge güçleriyle halihazırda başarıyla yürüttüğü bu çıkar odaklı rasyonel siyaseti Türkiye için de gözetmelidir. Bazı lobilerin inanç ya da etnisite üzerinden Türkiye'nin iç işlerine müdahale ederek ülke üzerinde nüfuz ve baskı oluşturan siyasetlerine geçit verilmemelidir.

Ankara'nın Berlin'den en önemli beklentilerinden bir diğeri de kısa Cumhuriyet tarihinde pek çok darbe girişimine maruz kalmış Türkiye'nin güvenlik hassasiyetlerinin ciddiye alınmasıdır. Avrupa ve Almanya'da artan radikalleşme ve terör tehlikesiyle birlikte güvenlik öncelikli siyasetin ve istikrarın öncelik kazandığı bir döneme girilmiştir. Bu çerçevede PKK ve örgüte iltisaklı sivil görünümlü STK yapılanmalarıyla mücadele edilmeli ve örgütün terör faaliyetlerine kaçakçılık, gasp, adam kaçırma, haraç toplama, uyuşturucu ve insan kaçakçılığı gibi illegal yollarla finansman sağlayan bu yapıların faaliyetleri yasaklanmalıdır.

15 Temmuz darbe girişiminin arkasında bulunduğu gerek mahkemede örgüt mensuplarınca yapı-

lan itiraflar ve mahkeme hükümlerince sabit olan FETÖ'nün darbeden sorumlu olduğu kabul edilmeli ve örgüt üyelerinin açıkça itiraf ettiği gibi Almanya'nın örgütün yeni merkezi haline gelmesine müsaade edilmemelidir. Bu örgütün takkiye yöntemi kullandığı unutulmamalı ve Alman kamuoyuna sempatik görünmek için karanlık örgüt yapısını gizleyerek diyalogtan yana, barışçı ve demokratik bir yapı gibi yansıtılan imajın bir aldatmaca olduğu bilinmelidir. Alman toplumunun da örgütün şeffaf olmayan yapısına yönelik eleştirileri dikkate alınmalıdır. FETÖ'nün Türkiye'de Aleviler dahil insanlar arasında inanç ve etnik ayrıma yönelik sızdıkları kurumlarda insanları ayrıştırarak fişledikleri unutulmamalıdır.<sup>9</sup>

Türkiye AB üyeliği sürecinde Almanya'nın desteğini beklediği ölçüde görememiştir. Bu nedenle Türkiye'nin aşırı sağın yükselişte olduğu Avrupa'nın güvenliğine ve iç barışına yaptığı katkı nisbetinde Avrupa da Türkiye'nin AB'ye entegrasyonunu destekleyerek uzun vadede istikrarına katkıda bulunabilir. İlişkilerde iyileşmenin konuşulduğu şu günlerde bu yakınlaşmanın Gümrük Birliği Anlaşması'nın genişletilmesi ve vize serbestliğine yönelik Almanya'dan verilecek bir destekle daha da somut hale getirilmesi ikili ilişkileri olumlu etkileyecektir.

ABD yaptırımları ve müdahaleleri ile zor bir dönemden geçen Türkiye Almanya'yla mevcut ekonomik ilişkileri geliştirmek istemektedir. Bu çerçevede halihazırda Türkiye'de bulunan Alman şirketlerinin ülkede yatırımlarını artırmaya teşvik edilmesi, ticari projelerde kredi desteği ve ortaklık, doğrudan yabancı yatırımların hacminin artırılması ve kredi ödemelerinde sağlanabilecek kolaylıklar zaten güçlü olan ekonomik bağları daha da güçlendirecektir. Mülteci krizinde en büyük maliyeti ödeyen ve yükü çeken ülke olan Türkiye'de yabancı yatırımcıların teşvik edilmesi ve piyasalara güven verecek adımların atılması yerinde olacaktır. Bu noktada Almanya'dan gelen Türk ekonomisine güven duyulduğuna dair açıklamalar olumlu bir adım olmuştur.

9. Kemal İnat, Enes Bayraklı, Kazım Keskin, Ömer Yılmaz, Halil İbrahim Doğan, Serra Can ve Zeliha Eliaçık, *Almanya'da FETÖ Yapılanması*, (SETA Rapor, İstanbul: 2018), s. 71.

Son olarak Türkiye ilişkilerde eşit göz hizasında ilişki kurulması yönündeki modelin Almanya'da yaşayan Türkler konusunda da uygulanmasını arzu etmektedir. Burada yaşayan Türklerin vatanlarıyla kurdukları gönül bağı Almanya'ya uyumlarında bir engel değil aksine kimliklerini sağlamlaştıran destekleyici bir unsurdur. Kültürel bir kibri ima eden öncü kültür tartışmalarından vazgeçilmeli ve yeni dönemde kültürel uyumdan ziyade sosyal ve ekonomik uyumun vurgulandığı bir entegrasyon modeline şans tanınmalıdır. Benzer şekilde göçmenlerin dini inancına yönelik jakoben tarzda dayatmalar yapılmamalı, Almanya'nın bir parçası olan Türklerin inançlarını nasıl yaşayacakları noktasındaki karar onlara bırakılmalıdır.

## SONUÇ

Özellikle son on yıllık dönemde Türkiye eski, sadece Batı odaklı dış siyasetten önceliklerini kendi belirlediği karşılıklı menfaatler ve "kazan-kazan" ilişkisi çerçevesinde kurulan çok taraflı bir dış siyasete geçiş yapmıştır. Türkiye İspanya, Portekiz, İngiltere ve İtalya gibi AB üyesi ülkelerle uzun süredir sürdürdüğü karşılıklı çıkar odaklı ve eşit göz hizasında ilişki modelini daha güçlü bir şekilde NATO müttefiki Almanya ile de uygulamaya koymak istemektedir.

Yeni çok ortaklı dış politika anlayışına rağmen Türkiye AB üyelik hedefinden vazgeçmiş değildir. Ancak bu hedefe ulaşana kadar en azından Gümrük Birliği'nin genişletilmesi ve vize serbestiyeti gibi adımlarla Avrupa ile olabildiğince geniş bir entegrasyonun yollarını aramaktadır.

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Almanya gezisi stratejik, ekonomik ve güvenlik alanlarında kurulacak yeni ortaklıklar için beyaz bir sayfa açmaktadır. Konjonktürel olarak ikili ilişkilerde yaşanan bu ivme Türk-Alman ilişkilerinin yapısal sorunlarını çözmek için bir fırsat şeklinde değerlendirilmelidir. İki ülke ilişkileri ancak karşılıklı güven zemininde istikrarlı ve yeni bir temele oturtulursa uzun vadeli ve sağlıklı olabilecektir.

İki ülke ilişkilerinin iyileştirilmesi yönünde karşılıklı atılan adımlar Türkiye'de tüm kesimlerce memnuniyetle karşılanırken Alman yöneticiler uzun süre-

dir yürütülen Türkiye karşıtı kampanya neticesinde kendi kamuoylarından ciddi tepkilerle karşılaşmaktadır. Bu durum da normalleşme çerçevesinde Alman siyasilere bu noktada daha çok iş düştüğünü göstermektedir. Zira ana akım siyaset ve medya kanallarının bilinçli bir şekilde oluşturdukları Türkiye ve Cumhurbaşkanı Erdoğan karşıtı imajın yönetilmesi ve iki ülke arasındaki iş birliği kanallarının kamuoyuna pozitif gündemle aktarılması gerekmektedir.

Son olarak PKK ve FETÖ gibi terör örgütleriyle mücadelede Türkiye Almanya'dan somut adımlar beklemektedir. Türk kamuoyunun oldukça geniş bir kesimi PKK ve FETÖ ile mücadelede hükümete geniş bir destek vermesine rağmen Almanya'nın bu konuda Türkiye'nin hassasiyetlerini kulak ardı etmesi Türk kamuoyunda hayal kırıklığı yaratmaktadır. Türk-Alman ilişkilerinin Türkiye kökenli marjinal lobilerce rehin

alınmasına izin verilmeden terörle mücadelede Ankara'ya gösterilecek desteğin iki ülke ilişkilerini bambaşka bir düzleme taşıyacağını söyleyebiliriz.

Köklü Türk-Alman ilişkilerindeki fırsat alanları krizlere dönüştürülmemeli ve hem teröre hem de ticaret savaşlarına karşı ortak bir tavır alınarak iş birliği alanları genişletilmelidir. Türk-Alman ilişkilerinin geçmişte olduğu gibi gelecekte de sıkı bir şekilde devam edeceğinden kuşku duyulmamaktadır. Burada esas mesele ilişkilerin nasıl yönetileceği ve rasyonel zeminde karşılıklı çıkar ilişkisine göre yürütülüp yürütülmeyeceğidir.

Bu çerçevede Türkiye'nin yakın gelecekte istikrarlı bir siyasi sisteme sahip, sınırlarının güvenliğini büyük ölçüde sağlamış ve ekonomik kalkınmasına devam eden bir ülke olarak dışarıdan iç işlerine müdahaleyi ve asimetrik ilişki modelini kabul etmeyeceği çok açıktır.